

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

Однорал Дарія Леонідівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Усачова Катерина Сергіївна,

доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК
ДЕРЖАВНОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА
ОСНОВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК
ДЕРЖАВНОЇ»)**

Воєнний стан, введений в Україні з 24 лютого 2022 року, не вплинув на дію мовного законодавства, адже саме мова стала одним із ключових елементів національної стійкості. Українська мова – невід’ємний елемент державності, символ єдності та чинник консолідації суспільства, її статус закріплений у Конституції України, яка визначає, що державною мовою є українська [3, с. 25]. Закон України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної» (далі Закон) від 25 квітня 2019 року, регламентує використання мови у ключових сферах суспільного життя – державному управлінні, освіті, культурі, медіа, обороні та інформаційній політиці [3, с. 27; 2]. Зокрема, статті 9 і 21 встановлюють обов'язковість української мови у діяльності органів влади та освітньому процесі, а стаття 57 передбачає адміністративну відповідальність за порушення мовного законодавства [8, с. 32].

У період воєнного стану функціонування української мови набуло особливого значення як чинника національної безпеки та духовної стійкості нації [1, с. 19]. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, у цей період можуть тимчасово обмежуватися деякі конституційні права громадян, однак положення щодо статусу державної мови залишаються незмінними [9]. Усі нормативно-правові акти, прийняті у воєнний період, не містять норм, які б скасовували дію Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Більше того, держава вживає заходи для посилення ролі української мови як інструмента національної консолідації, зокрема: розширення використання державної мови у військовій, інформаційній та волонтерській сферах, підвищення рівня мовної культури в офіційній комунікації, стимулювання переходу на українську в ЗМІ, культурних проєктах, інтернет-просторі [5, с. 11].

Водночас ці зусилля стикаються з серйозними викликами, адже російська агресія супроводжується спробами інформаційного впливу через нав'язування російськомовного контенту, підриг мовної ідентичності українців [2, с. 4].

Метою цих тез є дослідження реалізації Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та аналіз практичного застосування його положень у діяльності публічних сфер після початку повномасштабного вторгнення.

У контексті повномасштабного вторгнення (далі – ПВ) доцільно простежити, як Закон реалізовувався в різних сферах суспільного життя до 2022 року та як положення Закону застосовуються після початку ПВ.

В органах державної влади, поліції, армії та територіальній обороні до ПВ усі документи, накази та діловодство мали вестися українською мовою, однак в деяких регіонах залишалися випадки використання російської мови в неофіційній комунікації або внутрішньому листуванні. Особливо це стосувалося південного та східного регіонів, де мовна звичка часто переважала над вимогами законодавства. З 2022 року ці практики повністю припинилися. У Збройних Силах України введено стовідсоткове україномовне діловодство, включно з внутрішніми рапортами, наказами, інструкціями [8, с. 22]. Прикладом є ситуація, коли військовослужбовці, які до початку ПВ завжди спілкувалися російською мовою, після початку служби на передовій свідомо перейшли на українську мову, кажучи: *«Тепер ми не можемо говорити мовою ворога, коли боремося за свою країну»*. Є випадки коли після цього навіть підрозділи почали спілкуватися українською мовою між собою – не тому, що хтось наказав, а тому що це стало питанням честі й поваги.

У сфері судочинства та діловодства також спостерігається посилення мовної дисципліни. Згідно зі статтею 14 Закону, судочинство в Україні провадиться державною мовою. Якщо до ПВ в окремих судах прифронтових або прикордонних областей судді могли користуватися російською мовою, то нині навіть у цих регіонах процеси відбуваються українською мовою, а у випадку необхідності перекладу – забезпечується офіційний перекладач відповідно до процесуальних норм. Це свідчить, що навіть за умов воєнного стану принцип мовної єдності та верховенства державної мови зберігає свою силу [7, с. 51]. Показовим є приклад судового процесу, що відбувся у 2023 році в одному з судів Харківської області. Обвинувачений просив

дозволити вести засідання російською мовою, однак суддя відмовив, пославшись на чинні положення Закону та на постанову Верховного Суду від 2022 року, де прямо наголошено: *«використання іншої мови у судовому процесі можливе лише за умови офіційного перекладу, але не може замінити державну як основну мову провадження»*[7, с.30]. Такий підхід став новою нормою – не лише формальною, а й принциповою позицією суддівського корпусу.

У сфері освіти також спостерігається різниця між де-юре і де-факто станом до ПВ. Хоча офіційно українська мова була визначена як мова освітнього процесу ще до 2022 року, у південних і східних регіонах – Харкові, Одесі, Миколаєві, Дніпрі – частина викладачів і студентів продовжували користуватися російською мовою, особливо у побутовому спілкуванні та неофіційних заходах. З початком воєнного стану це змінилося – всі навчальні заклади, включно з тими, що традиційно вважалися російськомовними, повністю перейшли на українську мову. Онлайн-освітні платформи «Всеукраїнська школа онлайн», Prometheus, EdEra здійснюють навчання виключно державною мовою, а факультативи, гуртки, навіть неформальні заняття ведуться українською мовою [4, с. 43]. Учителі та викладачі активно долучають учнів до вивчення української культури та історії, що стало елементом патріотичного виховання. Зокрема, у школах Києва, Львова та Дніпра проводилися «Дні української мови», флешмоби «Говори українською – це модно», конкурси читців творів Лесі Українки й Тараса Шевченка, уроки «Мова як зброя нації». У закладах вищої освіти, таких як Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна чи Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, викладачі гуманітарних факультетів започаткували дискусійні клуби та відкриті лекції з мовної культури й національної ідентичності. Такі ініціативи сприяють не лише підвищенню мовної

компетентності, а й формуванню громадянської свідомості серед молоді.

У медіапросторі зміни відбулися найпомітніше. Де-юре, відповідно до Закону, з 16 липня 2021 року телерадіоорганізації зобов'язані забезпечувати не менше ніж 90% ефірного часу українською мовою. Де-факто, до 24 лютого 2022 року частина загальнонаціональних телеканалів – таких як ICTV, СТБ, «Новий канал», «Інтер», ТЕТ, частково «1+1» – продовжували транслювати значну частку російськомовного контенту, особливо розважальні програми, серіали та старі фільми. Після початку ПВ ситуація різко змінилася: навіть ті канали, які раніше мали російськомовний ефір, повністю українізували контент. Наприклад, телеканали ICTV, СТБ, Новий канал, 1+1, «Інтер» та ТЕТ перейшли на українську мову ведення ефіру, дублювання програм і створення україномовного оригінального контенту. Єдиний телемарафон «Єдині новини» став прикладом єдності та довіри – усі ведучі, кореспонденти й експерти використовують виключно українську мову, що стало символом інформаційної оборони країни [2, с. 8]. За даними Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, понад 98 % ефірного контенту марафону виходить українською мовою, а частка іншомовних матеріалів (переважно перекладених іноземних включень) не перевищує 2 % [6, с. 70].

У сфері обслуговування ситуація також змінилася кардинально. Де-юре, ще з 2021 року, згідно зі статтею 30 Закону, працівники сфери послуг повинні обслуговувати клієнтів українською мовою за замовчуванням. Однак де-факто у багатьох закладах, особливо в центральних і південних регіонах, ця вимога часто ігнорувалася – продавці, касири, офіціанти зверталися до клієнтів російською мовою, а вивіски та меню залишалися двомовними. З початком ПВ ситуація змінилася докорінно: у мережах «Сільпо», АТБ, McDonald's, Rozetka, EVA, «Нова пошта» та інших обслуговування здійснюється українською

мовою без винятків. Усі вивіски, меню, цінники, інформаційні таблички перекладено українською мовою. Багато підприємців самостійно оновили дизайн вітрин і замінили написи, підкреслюючи цим підтримку державної мови як символу спротиву агресору [8, с. 20]. Наприклад, у 2023 році мережа кав'ярень Lviv Croissants провела всеукраїнську акцію «Говоримо українською», у межах якої працівники проходили мовні тренінги й отримували спеціальні бейджі з написом «Я спілкуюся українською». Після цього компанія повідомила, що кількість скарг на порушення мовного закону зменшилася майже до нуля, а опитування клієнтів засвідчило – 92 % відвідувачів позитивно оцінили перехід на українську мову в обслуговуванні.

Також помітні зміни у сфері культури та соціальних мереж: значна кількість блогерів, музикантів і журналістів, які раніше користувалися російською, перейшли на українську, демонструючи свідому позицію. На вебплатформах спотіфай, ютуб, тіток різко зріс попит на україномовний контент. Зросла підтримка українських артистів, літератури, кіно. На радіо також відбулася суттєва трансформація: ще до ПВ існували квоти на українські пісні, але фактично ефір залишався змішаним. Нині ж у радіоефірі переважають україномовні виконавці – Артем Пивоваров, Jerry Neil, Kalush Orchestra, Океан Ельзи, Wellboy, що засвідчує реальне виконання Закону [2, с. 8].

Таким чином, воєнний стан не лише активізував виконання положень мовного закону, а й перетворив українську мову на важливий чинник консолідації суспільства, моральної стійкості та утвердження державності.

Проте, незважаючи на очевидний прогрес у поширенні та зміцненні статусу української мови в усіх сферах суспільного життя, залишаються певні проблеми, що ускладнюють повну реалізацію положень Закону в умовах воєнного стану, а саме:

– тимчасова окупація частини територій, де українська мова зазнає утисків;

– інформаційна агресія, спрямована на дискредитацію державної мови;

– нестача ресурсів для перекладу документів та забезпечення мовного контролю у деяких сферах [10, с. 62].

Для подолання цих викликів держава вживає заходи: активізує діяльність Уповноваженого із захисту державної мови, проводить інформаційні кампанії на підтримку української мови, посилює контроль за виконанням мовних норм, що поступово дає результати та сприяє зміцненню української мови як символу національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. М. Мовна політика як чинник національної безпеки України. К.: Наук. Думка, 2022. 142 с.

2. Гриценко Т. Б. Українська мова як елемент інформаційної безпеки держави // Державне управління та місцеве самоврядування. 2023. № 2. С. 3–9.

3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 300.

4. Міністерство освіти і науки України. Лист «Про збереження мовного режиму під час дистанційного навчання». К., 2023. № 1/9-342.

5. Мартинюк О. П. Функціонування державної мови в умовах воєнного стану: правові та соціальні аспекти // Юридичний науковий вісник. 2023. № 4. С. 10–15.

6. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Звіт: Мовні квоти на телебаченні і радіо, результати вибіркового моніторингу. Київ: Нацрада, 2024. 150 с.

7. Судова влада України. Застосування державної мови у судочинстві: аналітичний огляд. К., 2022. 58 с.

8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. С. 81.

9. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. С. 250.

10. Звіт Уповноваженого із захисту державної мови за 2023 рік. Київ: Офіс Уповноваженого, 2024. 64 с.

Приходько Юрій Юрійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Проценко Галина Петрівна,

старший викладач кафедри мовної підготовки Національної академії внутрішніх справ

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Сучасний світ стрімко розвивається, що впливає на всі сфери суспільства, види комунікацій між людьми, на їх світогляд, а також на їх активне залучення до спілкування в соціальних мережах. Цей етап визначають як «інформаційна доба» чи «інформаційна ера». Справді, у наш час важко не помітити динамічний розвиток засобів зв'язку та інформаційних технологій, що змінило комунікативні навички і проведення вільного часу більшості населення в світі та вплинуло на особливості комунікації, внесло зміни до мовних засобів такого спілкування. З плином часу та появою соціальних мереж, платформ, відеохостингів змінилося ставлення до сприйняття інформації, це започаткувало еволюцію медіапростору та становлення нового етапу комунікації.